

Naar een Vergelijkende Bestuurskunde van de 27

Rede uitgesproken op 28 juni 2012 bij de aanvaarding van het ambt van Persoonlijk
Hoogleraar 'Vergelijkende Bestuurskunde' bij de opleiding Bestuurskunde van de Faculteit
der Sociale Wetenschappen van de Erasmus Universiteit Rotterdam

door

prof. dr Steven Van de Walle

Inhoud

Inleiding.....	3
De staat van de vergelijkende bestuurskunde.....	4
Vergelijken of het bestuderen van andere landen?.....	5
Exceptionalisme en parochialisme	6
‘Elk administratief systeem is uniek’	7
Een zoektocht naar wetmatigheden	8
De uitdagingen	11
1. De opkomst van het datagedreven onderzoek	11
2. De praktijk als zegen en als vloek	12
3. De kracht van slechte praktijken	14
Naar een vergelijkende bestuurskunde van de 27	15
Kapers op de kust! bedreigingen en uitdagingen.....	16
Dankwoord	18
Referenties.....	20
Over de auteur	23

Inleiding

Mijnheer de rector magnificus, mijnheer de decaan, geachte aanwezigen,

Achter mij ziet U een aantal foto's van de Nederlandse fotograaf Jan Banning. Ze verschenen in 2008 in het boek 'Alledaagse macht' (Tinnemans & Banning, 2008). Ze tonen telkens een ambtenaar achter zijn bureau, in verschillende landen. Door naar de gewone ambtenaar te kijken ontdek je verschillen en gelijkenissen.

Het bestuderen van administraties, overheidsdiensten en ambtenaren is niet het doel op zich van onze discipline. Via het bestuderen van administraties en ambtenaren kom je meer te weten over de waarden die een maatschappij belangrijk vindt. Via publieke diensten wordt de staat zichtbaar. Via publieke diensten doordringt politieke macht het dagelijkse leven (Torpey 2000; Wilson 1887). Deze ambtenaren en hun kantoortjes zijn slechts de artefacten waarmee we een maatschappij ontdekken en interpreteren. Zoals een antropoloog in verre landen naar rituele dansen, maskers en hakbijlen kijkt, zo kijken wij bestuurskundigen naar de lokale 'bureaucraat'.

De wortels van wat we nu Vergelijkende Bestuurskunde of Comparative Public Administration noemen liggen in wat we midden jaren 50 'Development Administration' noemden (Siffin, 1991: 7). Toen de grote dekoloniseringsgolf voorbij was, verdween ook de meeste aandacht voor de vergelijkende bestuurskunde. Pas met de komst van het New Public Management zagen we opnieuw een verhoogde interesse in expliciete vergelijking (Otenyo & Lind, 2006: xxxv).

Bij het doornemen van de literatuur ter voorbereiding van deze rede vielen twee dingen op: ten eerste dat de meeste literatuur in het subdomein vergelijkende bestuurskunde het heeft over de vergelijkende bestuurskunde zélf, over problemen van vergelijking en over het belang van nationale context. Ten tweede viel op hoe schaars de literatuur is die ook daadwerkelijk zelf bestuurlijke systemen vergelijkt, en dus niet gewoon over vergelijking schrijft. Je kan de literatuur met momenten zelfs lezen als een grote klaagzang over het gebrek aan vergelijkende studies.

Bij het aanvaarden van de leerstoel vergelijkende bestuurskunde zal ik me vrees ik enigszins conformeren aan deze trends. Ik zal het vooral hebben óver de vergelijkende bestuurskunde

en niet ingaan op een bepaald object van vergelijking. En ik zal uiteraard ook concluderen dat meer onderzoek dringend nodig is.

De staat van de vergelijkende bestuurskunde

Jody Fitzpatrick en collega's publiceerden vorige december een onderzoek naar recente trends in 10 jaar comparatief bestuurskundig onderzoek. Ze keken naar onderzoek in 28 tijdschriften en vonden 151 artikelen. Bijna de helft (47%) van die artikelen is puur beschrijvend. Dit is in lijn met ander onderzoek. Sigelman deed een gelijksoortige analyse in 1976, en vond dat 46% van de vergelijkende artikelen gewoon essays zijn. Iets meer detail vinden we in Van Wart & Cayer die in 1990 hun analyse presenteerden over de oogst van de bestuurskunde in de tachtiger jaren. Van de 253 artikelen was 40% puur descriptief. 48 % viel in de categorie 'thesis assertion', met andere woorden, essays; en slechts 12% was theorie-testend. Meer recent stelde Christopher Pollitt (2011) dat veel onderzoek binnen de vergelijkende bestuurskunde theorieeloos en methodologisch zwak is.

Opvallend in het eerder genoemde onderzoek van Fitzpatrick is dat het vergelijkende onderzoek vooral wordt gepubliceerd in de meer generalistische bladen als *Public Administration Review*, het *International Journal of Public Administration*, *Public Administration and Development* of de *International Review of Administrative Sciences*. En dus niet in de hardere specialistische bladen. Dit kan worden gezien als een bevestiging van de eerder genoemde trends. Anderzijds is het belangrijk vast te stellen dat het hier in een aantal gevallen gaat om de meest gelezen bladen, zowel door academici als door mensen uit de praktijk. Dit is vooral het geval voor *Public Administration Review* en de *International Review of Administrative Sciences*.

Een tweede opvallende bevinding uit het overzicht van Fitzpatrick et al. (2011) is dat vooral Westerse landen worden vergeleken. Bovendien is 41% van de artikelen een vergelijking van slechts 2 landen, en een bijkomende 20% van 3 landen. Meer problematisch nog is de landselectie. Bij de selectie van landen voor vergelijking gaat het in meer dan een vijfde van de artikelen om een convenience sample. Dit wil zeggen dat toeval en gemak centraal staan in de landselectie, en niet theoretische overwegingen.

In die vergelijking van landen valt het op dat vergelijkingen zich vooral richten op de klassieke Europese landen (zie ook Raadschelders, 2011): in de generieke bestuurskunde gaat het dan om het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en Duitsland, of om regionale niches, zoals de

Scandinavische landen, of bij wijze van uitzondering de Zuid-Europese. In publiek management zie je dat het riedeltje US, UK, Australië, Nieuw Zeeland en Canada populair is. Taal is hierin een belangrijke determinant.

Uit het voorgaande neem ik drie punten mee die ik verder behandel:

1. De afwezigheid van vergelijkingen in de vergelijkende bestuurskunde
2. De traditie van bestuurskundig parochialisme
3. En de rol van theorie en concepten in de vergelijkende bestuurskunde

Vervolgens zal ik ingaan op een aantal uitdagingen:

1. De opkomst van het datagedreven onderzoek
2. De praktijk als zegen en als vloek, en de financiering van vergelijkend onderzoek
3. De rol van ‘bad practices’

Ik eindig met het formuleren van een onderzoeksagenda waarbij ik me zal richten op het vergelijken van de 27 EU landen.

Vergelijken of het bestuderen van andere landen?

Wanneer je de gemiddelde syllabus ‘vergelijkende bestuurskunde’ leest, dan wordt een ding duidelijk: vergelijkende bestuurskunde gaat over het bestuderen van andere landen. In de Verenigde Staten staat Comparative Public Administration gelijk aan ‘the study of foreign administrative institutions and practices’ (Henderson, 1969). Er wordt dus, met andere woorden, helemaal niet vergeleken. Veel klassieke studies die tot de vergelijkende bestuurskunde worden gerekend zijn gewoon single case studies (Henderson, 1982). Dit is ook zichtbaar in veel handboeken. Zo is het zeer omvangrijke ‘Handbook of Comparative and Development Public Administration’ van Ali Farazmand in feite een collectie hoofdstukken over thema’s en trends in individuele landen. Ook Chandler’s ‘Comparative Public Administration’ uit 2000 en Jon Pierre’s ‘Bureaucracy in the Modern State: An introduction to Comparative Public Administration’ zijn eveneens boeken met landenhoofdstukken.

Tegelijk zijn er ook gebieden waar internationale vergelijking verder staat. Civil service is er één van. Hierbij gaat het dan om studies naar aantallen ambtenaren, statuten, representativiteit enzovoort. Denk bijvoorbeeld aan Derlien en Peters’ ‘The State at Work’, of aan ‘Comparative Civil Service Systems’ van Bekke en van der Meer. En er zijn natuurlijk de klassiekers. Denk aan Aberbach et al.’s ‘Bureaucrats and Politicians in Western Democracies’ uit 1981, of Guy

Peters' 'The Politics of Bureaucracy', waarvan de eerste versie ook alweer uit 1978 dateert. Of denk aan Pollitt en Bouckaert's 'Public Management Reform'. Ook de magistrale kolos 'The History of Government' van Samuel Finer mag niet in deze lijst ontbreken. Ook op de rand van het academische vinden we steeds meer materiaal. Denk bijvoorbeeld aan overzichten geschreven door EIPA of studies van de OESO.

We zien in elk geval recent een groei in de vergelijkende bestuurskunde (Jreisat, 2005; Pollitt, 2011). Toch viel het bij mijn studie van de literatuur op dat het aantal artikelen dat schrijft over vergelijkende bestuurskunde groter lijkt dan het aantal artikelen dat daadwerkelijk vergelijkende bestuurskunde bedrijft.

Exceptionalisme en parochialisme

Vergelijking impliceert het hebben van meer dan 1 case. Toch bestaat de bestuurskunde vooral uit studies die slechts één land behelzen. Amerikaanse bestuurskundigen legitimeren dit door te verwijzen naar het Amerikaanse bestuurskundige exceptionalisme. *Exceptionalism* is gebaseerd op een geloof in de uniciteit en onvergelykbaarheid van de eigen situatie, een geloof in het verschillend zijn, een geloof in het eigen anders-zijn (Pagoulatos, 2004). De VS staat hierin niet alleen – wanneer je door de literatuur bladert, dan vind je evengoed bestuurskundige artikelen die het hebben over Nordic exceptionalism (Sverdrup, 2008), een Southern European exceptionalism (Pagoulatos, 2004), tot zelfs een Belgian exceptionalism (Peters, 2006).

Dergelijk exceptionalisme is gebaseerd op een aantal feiten, maar evenzeer op nationale mythen en veronderstelde causaliteiten. Het is dan ook niet moeilijk literatuur te vinden die bestuurlijke en politieke arrangementen kortweg verklaart door te verwijzen naar zaken als 'de eeuwenlange strijd tegen het water', 'de opeenvolging van buitenlandse bezetters', 'de centrale ligging van het land in Europa' of 'de perifere locatie van ons land'. Een geloof in exceptionalisme stimuleert ad hoc verklaringen en stimuleert de bestuurlijke mythevorming.

Ook deze stad, Rotterdam, is aanhanger van dit exceptionalisme. Rotterdam houdt ervan trends, handelingen en gebeurtenissen te willen verklaren vanuit een zogenaamd typische 'Rotterdamse aanpak' en een 'handen uit de mouwen' mentaliteit. (Laat deze 'eerst doen en daarna denken' mentaliteit nu net iets zijn waar je als academicus weinig mee kan hebben).

Dat er zo iets is als een nationale of lokale administratieve cultuur, staat buiten kijf. Wat die dan is, of die fundamenteel afwijkt, en hoe die de bestuurlijke praktijk beïnvloedt, dat is een andere vraag. Dit soort verschillen wordt vaker geponereerd dan onderzocht, en ze worden vaak op een voetstuk verheven dat hoog boven de empirie uittorent.

Praktijken die bestuurders of sommige academici als innovatief of uitzonderlijk bestempelen blijken niet vaak klassieke organisatievormen te zijn met een nieuwe laag vernis. Onder de lagen vernis en ornamenten steken maar al te vaak heel gelijkaardige processen (zie bijv. Van de Walle & Scott, 2011).

‘Elk administratief systeem is uniek’

U kent wellicht die scene uit de Monty Python film, ‘The Life of Brian’ (1979). Brian spreekt de toegestroomde massa toe

Brian: You're ALL individuals!

The Crowd: Yes! We're all individuals!

Brian: You're all different!

The Crowd: Yes, we ARE all different!

Man in crowd: I'm not...

Ook bestuurskundigen roepen maar al te graag ‘Kijk eens hoe verschillend mijn systeem is’; ‘Kijk eens hoe uniek we zijn’. Inderdaad, appels moet je niet met peren willen vergelijken. Ook niet wanneer het *apples and oranges* zijn. Maar we staren ons misschien teveel blind op de oppervlakkige verschillen. Om vergelijkend te zijn, moeten we dus voorbij het benadrukken van het specifieke van nationale situaties. Hoe vaak lees je niet dat auteurs naar hun concepten verwijzen met de term ‘this is a typically Dutch term for...’ waarna een concept volgt dat helemaal niet zo bijzonder is. Totaal verschillende woorden kunnen wijzen op zeer gelijkaardige trends! ‘Typisch’ Nederlandse termen als bestuurskracht, verkokering of bestuurlijke drukte zijn inderdaad moeilijk te vertalen. Maar het gebrek aan een één-op-één vertaling betekent niet dat het fenomeen elders niet bestaat.

Onze discipline heeft te lijden onder een onthutsende mate van parochialisme (Riggs, 1998; Page, 1995). Het gevaar is dat men zich hierbij in de academische bestuurskunde telkens opnieuw richt op die bestuurlijke trends die toevallig hip zijn in eigen land. Het wiel is dan ook al heel vaak opnieuw uitgevonden.

Meer nog, het ontkennen van onderzoekstradities in andere landen en het gebrek aan verbinding met andere disciplines leidt soms tot vreemde interpretaties, en tot het opnieuw uitvinden van het wiel. Of zelfs het heruitvinden van een volledige wagen. Dit leidt tot ad-hoc verklaringen om de eigen nationale situatie te legitimeren of glorifiëren in plaats van deze te analyseren. Als context alles verklaart, dan verklaart context in feite niks.

Weinig onderzoekers kijken over de grenzen van hun eigen discipline heen. Dat is vreemd voor een interdisciplinair vakgebied. Volledige onderzoeklijnen worden opnieuw uitgevonden als gevolg van een gebrek aan kennis van andere gebieden. Denk aan het werk over het ‘nieuwe’ fenomeen van political advisors dat geen gebruik maakt van de literatuur over kabinetten; literatuur over beleidscoördinatie die geen verbinding legt met politiek-ambtelijke verhoudingen. De network governance literatuur die zelden of nooit een link legt met het werk over de Open Method of Coordination; of de Public Service Motivation literatuur die vooral zelfreferentieel is en weinig aansluiting zoekt bij de generieke literatuur over arbeidsmotivatie. Of wat te denken over de grote kloof tussen de bestuurskundige en economische literatuur, die van totaal verschillende assumpties lijken uit te gaan. Voor de gemiddelde klassiek geschoolde Chicago School econoom is de ambtenaar in de eerste plaats lui, traag, en hij handelt in zijn eigen belang.

Een zoektocht naar wetmatigheden

U ziet hier een schilderij van Salvador Dali (1930) ‘The average bureaucrat’ – de gemiddelde bureaucraat. Het werd geschilderd in 1930 en hangt nu in een museum in Florida. Achter mijn voorgaande verhaal schemert een zeker geloof door in min of meer universele wetmatigheden. Average bureaucrats, gemiddelde overheidsdiensten, generieke bestuurskundige trends en generieke dilemma’s.

Daar waar de oudere vergelijkende bestuurskundige studies waren gebaseerd op een klassiek positivistisch geloof in een universele wetmatigheid, dan zien we nu dat context toch een sterkere rol is gaan spelen. We hebben te maken met verschillende administratief-bestuurlijke realiteiten. Een gewone lexicologische vergelijking is daarom onvoldoende. Het gebruiken van onze eigen nationale concepten betekent dan weer dat we onze concepten en zienswijzen gebruiken om andere systemen te bestuderen (Rutgers, 2004).

Dit probleem is zelfs al zichtbaar in de naamgeving van ons vakgebied. ‘Bestuurskunde’ of ‘public administration’ is een term die moeilijk te vertalen is. Door de vertaling krijgt de term

dan ook nog eens verschillende meningen (Rutgers, 2004). Dit lijkt gewoon een vertalingsprobleem, maar het zit dieper. Het gaat om het gebruik van concepten die moeilijk verpotten zijn, en door een overplanting soms inhoudsloos worden.

Ik geef een voorbeeld uit de World Values Survey. De Nederlandse versie van de World Values Survey peilde naar het vertrouwen van burgers in ambtenaren – ‘vertrouwen in ambtenaren. Hetzelfde onderzoek in Vlaanderen stelde de vraag naar het vertrouwen in ‘de administratie’ – in ‘de administratie’- niet in ambtenaren. In de Spaanstalige versie van de vragenlijst, die wordt gebruikt in Spanje en in 7 Latijns- en Centraal-Amerikaanse landen worden maar liefst zes verschillende vertalingen gebruikt. Toch vind je alle verzamelde data netjes terug onder de indicator ‘confidence in the civil service’ (Van de Walle, 2007).

Een tweede voorbeeld. Het concept ‘staat’. Erg belangrijk in onze discipline (Kickert, 2009). Het is een concept dat nochtans grotendeels afwezig is in de Amerikaanse bestuurskunde (Stillman, 1997). David Easton (1953) riep bij het formuleren van zijn politieke systeemtheorie zelfs op om maar te stoppen met het gebruik van het concept ‘Staat’. Maar voor Europese bestuurskundigen is het concept onontbeerlijk. Met dit in het achterhoofd is het dus vreemd dat de Europese bestuurskunde zich zo sterk spiegelt aan de Amerikaanse traditie.

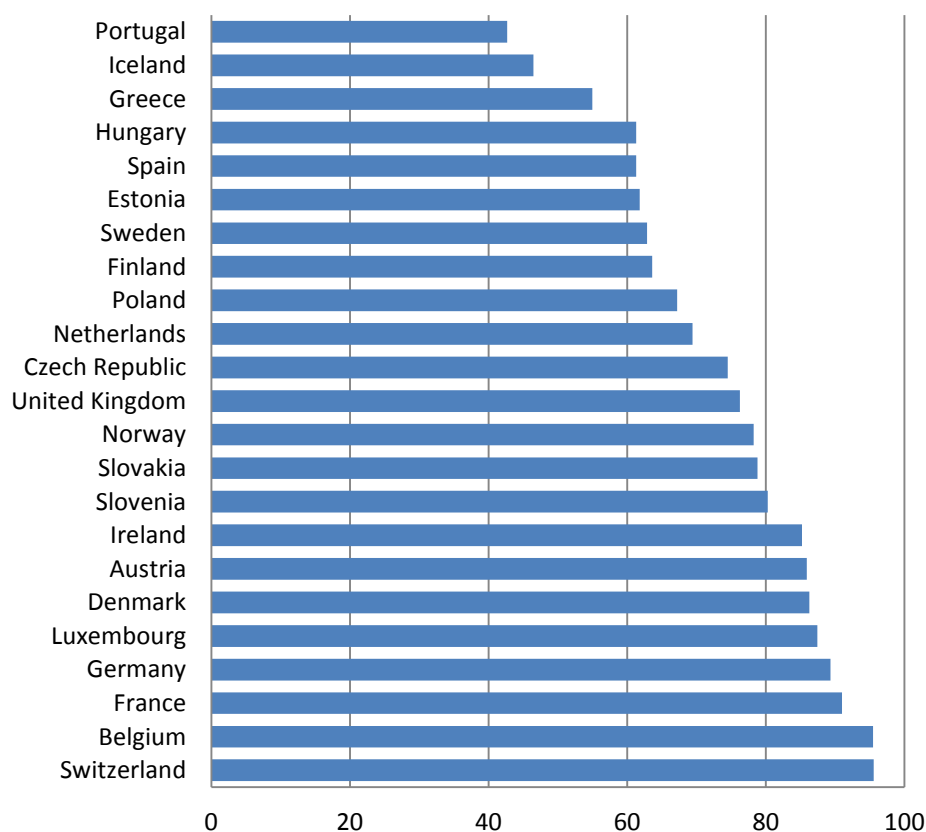
Door vanuit het eigen perspectief te kijken naar andere systemen dringt de onderzoeker zijn kijk, zijn definitie, op aan een sociaal-bestuurlijke realiteit die dit helemaal niet verdient. Ogenshijnlijk vergelijkbare schalen zijn dan niet echt vergelijkbaar, en waardegeladen concepten worden voorgesteld als neutrale instrumentaria. Deze extreme vormen van conceptual stretching kunnen tot vreemde vergelijkingen leiden.

Laat me twee voorbeelden geven.

Governance networks zijn populair in de literatuur – zeker in Nederland. Het concept wordt meestal omgeven door een positieve connotatie van samenwerking, kennisdeling, en betere prestaties. Het is een concept dat goed gedijt in een Nederlandse context van consociationalism en corporatistische besluitvorming. In een andere context kunnen veel van deze ‘networks’ evengoed worden beschouwd als extreme vormen van belangenverstrengeling en van state capture.

Het tweede voorbeeld dat ik wil geven is ‘choice’ – of keuze in publieke diensten. Het idee achter het choice concept is dat je gebruikers van publieke diensten vrije keuze moet geven bij het kiezen van hun dienstverlener. In een analyse waaraan ik samen met mijn Leuvense

collega Sofie Marien werk (2012) gebruiken we gegevens uit de European Social Survey. Meer bepaald de vraag of mensen vinden dat ze genoeg keuze hebben bij het kiezen van hun huisarts. Deze vraag is opgenomen in de European Social Survey op vraag van een team van onder andere Zweedse en Britse onderzoekers. In beide landen hebben we een reeks systeemveranderingen gezien die erop waren gericht individuele gebruikers van gezondheidsdiensten meer keuze te geven. Beide landen waren voorheen gekenmerkt door een grote mate van centrale sturing in het gezondheidssysteem en een grote rol voor de overheid. De gestelde vraag past goed binnen het bredere bestuurskundige debat over keuze, en maakt deel uit van een trend tot vermarkting en het behandelen van gebruikers van diensten als klanten. U ziet de resultaten op deze figuur.

Bron: Van de Walle & Marien, 2012; European Social Survey, 2004/05 (% perceiving enough choice)

U ziet Zweden in de bovenste helft, het Verenigd Koninkrijk in het midden, en ook Nederland zweeft ergens halverwege. In landen als België en Duitsland is 9 op de 10 ondervraagden tevreden over de mate van keuze. Wat betekent dit? Dit betekent vooral dat respondenten in deze landen geen idee hebben hoe ze met zo'n vraag om moeten gaan, omdat 'choice' er gewoon afwezig is in het beleidsdebat. In tegendeel, in plaats van het stimuleren van meer keuze in het gezondheidssysteem zie je dat deze landen net maatregelen nemen om de

keuzevrijheid af te remmen. Als er al een debat is over keuze in deze laatste landen, dan gaat dit debat over democratische waarden en de vrijheid van organisatie, en niet over vermarkting. Dit is dus typisch een voorbeeld van een situatie waarin terminologieën en concepten die ‘hot’ zijn in één systeem zomaar worden overgeplant naar systemen waar ze afwezig of gewoon irrelevant zijn.

Dit waren drie observaties: het gebrek aan vergelijking, bestuurskundig parochialisme door een te sterke focus op het eigen nationale administratieve systeem, en een blind geloof in de conceptuele equivalentie van bestuurskundige concepten.

De uitdagingen

We zien ons in de vergelijkende bestuurskunde dus geconfronteerd met een aantal uitdagingen. Ik behandel er drie:

1. De opkomst van het datagedreven onderzoek
2. De praktijk als zegen en als vloek in onze discipline, en daaraan gekoppeld de financiering van vergelijkend onderzoek
3. De rol van ‘bad practices’ in de bestuurskunde, in tegenstelling tot ‘good practices’

1. De opkomst van het datagedreven onderzoek

Het is geen toeval dat, wanneer we op zoek gaan naar die artikelen die in de vergelijkende bestuurskunde die het vaakst worden geciteerd, we uitkomen bij artikelen die het hebben over data, problemen met data, en datasets. In zijn overzichtsartikel over de ontwikkeling van de vergelijkende bestuurskunde heeft Subramaniam (2000) het over een overgang ‘from failed universal theory to raw empiricism’. De eerdere pogingen tot het vinden van universele wetmatigheden zijn dus gestaakt, en we zien meer en meer onderzoekers de overstap maken naar bruto empirisme. Dit bruto empirisme wordt gekenmerkt door een focus op grote kwantitatieve datasets met veel landen. Deze trend hangt samen met een beweging in het vakgebied weg van het ‘grote boek’, waar plaats is voor thick description, naar een snelle opeenvolging van korte artikelen (Raadschelders, 2011).

Uit het eerder genoemde onderzoek van Fitzpatrick et al. (2001) bleek al dat drie kwart van alle vergelijkende artikelen gebruik maakt van bestaande datasets. Zowel statistische data, secundaire onderzoeksdata, als officiële documenten. Op zich moeten we de overgang van een essayistische en vaak normatieve vergelijkende bestuurskunde naar een model met een

grotere rol voor methode en empirie toejuichen. Tegelijk zien we een nieuwe zorgwekkende trend waarin onderzoekers hun modellen fitten op datasets waarin landen zijn opgenomen die ze niet eens op een kaart kunnen aanwijzen. Dit leidt soms tot een inhoudsloos variabeltje correleren. Veel ontwikkelingseconomen en Amerikaanse politicologen zijn ons hierin voorgegaan. Wat een epistemologisch debat zou moeten zijn is in feite verworpen tot een puur methodologisch debat (Rutgers, 2004). Een debat, trouwens, waaraan de bestuurskundigen zelf amper deelnemen.

De methodologische kwaliteit van veel bestuurskundig onderzoek loopt achter. Vraagstukken van procedurele equivalentie in vergelijkend onderzoek worden gewoonlijk totaal genegeerd. Wat ook opvalt, is het bijna blinde geloof in de kwaliteit van data wanneer deze afkomstig is van een instelling met een gereputeerde naam, zoals OESO of EUROSTAT. In hun enthousiasme om internationaal te vergelijken stappen veel onderzoekers al te gemakkelijk over zowel de conceptuele als de dataproblemen heen.

2. De praktijk als zegen en als vloek

Methoden, leuk. Dat is natuurlijk allemaal gemakkelijk gezegd, hoor ik u denken, maar hoe zit het nu met de praktijk?

De praktijk is zowel een zegen als een vloek. Laat me teruggaan de hoogtijdagen van de vergelijkende bestuurskunde, die toen nog development administration werd genoemd en die zich richtte op wat we toen de derde wereld noemden. De Ford Foundation financierde veel van dit onderzoek, en het werk van mensen als Fred Riggs werd voor een groot deel uit deze fondsen betaald (Subramaniam, 2000; Riggs, 1997). Dit leidde tot veel conflicten: de vroege beoefenaars van de vergelijkende bestuurskunde wilden het vakgebied gebruiken om de bredere bestuurskunde betere theoretische grondslagen te geven. Ze zetten zich af tegen de excessieve praktijkoriëntatie van de toenmalige Amerikaanse bestuurskunde. Daar waar de toenmalige Amerikaanse bestuurskunde praktijkgericht was, wars van theorie, en met een sterke focus op het unieke van de eigen cultuur, zo richtte de vergelijkende bestuurskunde zich net op theoretisch verklaren; een verklaren *for the sake of it*, zonder sterke band met de dagdagelijkse beleidsnoden (Henderson, 1969). De Ford Foundation, die dit allemaal betaalde, was minder blij met het gebrek aan praktische toepassingen die rechtstreeks uit de financiële steun voortvloeiden.

De praktijk maakt veel mogelijk in ons vakgebied. De bloeijaren van de vergelijkende bestuurskunde gingen niet toevallig samen met een periode waarin veel professoren werden uitgezonden op technische bijstandsmisssies.

Maar er zitten een aantal vreemde hersenkronkels in het debat over de noodzaak van het zoeken van aansluiting met de praktijk.

Bij het benadrukken van het belang van een band met de praktijk wordt naar mijn mening een te sterke nadruk gelegd op de Nederlandse praktijk. We moeten juist op zoek naar de meest geschikte en de meest relevante praktijken om fenomenen te begrijpen. Deze praktijken liggen niet noodzakelijk in Nederland. De maatschappelijke impact van de Nederlandse bestuurskunde ligt ook niet altijd in Nederland. Denk aan de enorme groei van het internationale advieswerk rond governance en public sector reform. Denk aan de dringende noodzaak van meer bestuurskundige kennis over staats- en natievorming in gefaalde staten. Denk aan de massale investeringen die worden gedaan in partnerlanden van de EU om de administratie daar op peil te krijgen. Of denk aan de recente zorgen over de inefficiëntie en corruptie bij Zuid-Europese administraties.

Van een antropoloog verwachten we dat die naar Papoea Nieuw Guinea trekt om veldwerk uit te voeren. Van een bestuurskundige lijken we in de eerste plaats te verwachten dat hij rondjes rond de kerktoren dan wel het lokale stadskantoor blijft draaien.

Samenwerken met nationale of lokale administraties is een must. U hoort me niets anders beweren. Maar je kunt er ook op een andere manier naar kijken. Een academisch genbioloog die in opdracht werkt van Monsanto zal kritiek over zich heen krijgen; een klinisch onderzoeker die wordt betaald door de farmaceutische industrie wordt beschuldigd van belangenvermenging. Dit debat lijkt in de bestuurskunde totaal afwezig. Hoe groter de belangenvermenging en hoe kleiner de afstand tot de Haagse kaasstolp, hoe groter de kwaliteiten van de bestuurskundige in kwestie worden ingeschat.

Dit debat zou net fel moeten gevoerd worden, omdat de keuze van inhoudelijk thema's in ons vakgebied wordt gestuurd, ja, zelfs sterk wordt gestuurd, door de fondsen die beschikbaar worden gesteld. De 16^e eeuwse Sir Thomas Gresham zei het al in wat we nu Gresham's law noemen 'Bad money drives out good money'.

Combineer dit met een uitgebreide cultuur in dit land van quasi-onderhandse toekenning van derde geldstroom onderzoeksopdrachten, en u begrijpt waarom delen van de bestuurskunde worden gedomineerd door navelstaren, door een constante herhaling van gekende zinnen, en

door een te sterke focus op de waan en de hype van de dag. De financiële aantrekkingskracht is enorm.

De grootste bedreiging echter komt vanuit de impactagenda en de neiging van zelfs tweede geldstroomfinanciers de financiering steeds vaker te programmeren rond bepaalde thema's, rond bepaalde lokale beleidsnaden. NWO programma's, FP7 werkprogramma's, en recent het topsectorenbeleid zijn goede voorbeelden hiervan. In een analyse van Gerald Schneider (2007) over de financiering van onze zusterdiscipline, de politieke wetenschappen, door de Europese Commissie maakt hij het punt dat onderzoeksfinanciering vooral wordt verschaft ter legitimering van beleid in plaats van voor kritische inzichten. Het onderzoeksbeleid lijdt bovendien aan een vergevorderde vorm van dirigisme.

3. De kracht van slechte praktijken

Maar laat me terugkeren naar de foto's die ik bij het begin van deze rede heb getoond. Will Tinnemans schreef de teksten in het boek waarin de foto's van Banning zijn verschenen. Hij beschrijft de cultuurshock: 'In Nederland zien we de overheid als hoeder van het algemeen belang'. Het Algemeen Belang. Wat een contrast met veel andere nationale systemen. Wat een contrast met de manier waarop bijv. economen over ambtenaren schrijven.

In zijn klassieke artikel 'The Study of Administration' uit 1887 stelt Woodrow Wilson het volgende 'Without comparative studies in government we cannot rid ourselves of the misconception that administration stands upon an essentially different basis in a democratic state from that on which it stands in a non-democratic state.' (1887: 218).

Inderdaad, ook een gefaalde staat, een dictatuur of een kleptocratie heeft een administratief systeem.

In onze geneigdheid de praktijk in eigen land vooruit te willen helpen hebben we de neiging ons vooral te richten op nieuwe managementsystemen, best practices, en innovaties. Landen waar de administratie niet aan het efficiëntie plaatje voldoet worden afgeserveerd als traditioneel of zelfs achterlijk (Riggs, 1998). Nochtans, slechte praktijken hebben hun rol in de bestuurskunde. Denk maar aan thema's als corruptie, gefaalde beleidsimplementatie, rampen, verstarring, of nepotisme.

De focus op best practices houdt twee belangrijke beperkingen in. De eerste is de neiging het functioneren van administratieve systemen enkel beoordelen op basis van hun efficiëntie en

effectiviteit. Dit betekent een belangrijke ontkenning van het grootste deel van de betekenis van administratieve systemen.

Ten tweede is het zo dat wanneer we als bestuurskundigen enkel naar zogenaamde ‘goede’ praktijken kijken, het dan wel eens zou kunnen dat we totaal geen oog hebben voor die variabelen die er echt toe doen bij het verklaren van het functioneren van administraties, of de verschillen ertussen.

Een te grote focus op *best practices* betekent dat ons vakgebied te sterk heeft te leiden onder een extreme vorm van normativiteit. Normatieve opvattingen kunnen uiteraard, en hebben hun rol in de maatschappelijke functie van de wetenschapper, maar ze moeten worden onderscheiden van wetenschappelijke opvattingen.

Naar een vergelijkende bestuurskunde van de 27

Ik werk stilaan naar een conclusie toe.

Mijn pleidooi voor een vergelijkende bestuurskunde verraadt in enige zin het geloof in het bestaan van tenminste een aantal algemene principes. Dit geloof in algemene principes is niet nieuw. Het stond al – zij het op een enigszins naïeve manier - centraal in de Science of Administration in de dertiger jaren van de vorige eeuw.

Om dergelijke principes te kunnen achterhalen is meer dan 1 case nodig – er moet vergeleken worden. En laat het daar nu net aan ontbreken in veel van de bestuurskunde. Collega Deborah Wilson van de universiteit van Bristol stelde in haar overzicht van comparatieve analyses in publiek management dat we in onze discipline vooral geneigd zijn naar heel veel variabelen te kijken met idioot weinig cases (Wilson, 2011). Het woord idioot is overigens mijn eigen toevoeging. Uit dergelijke designs komt natuurlijk altijd als resultaat naar voor dat elke case uniek is en dat context er toe doet.

Mijn toekomstige onderzoeksagenda zal zich richten op vergelijkingen binnen de Europese ruimte, met de 27 EU landen als focus.

Hierbij wil ik samen met mijn medewerkers en collega's ingaan op een waaier aan thema's. Ingaan op alle studies en analyses die nu in de steigers staan zou me te ver voeren.

Het gaat van een survey die is verstuurd naar 20.000 leidende ambtenaren in 10 landen en die peilt naar hun opvattingen over hervormingen in de publieke sector; over een analyse van de houding van 30000 burgers in 27 landen over besparingen in publieke diensten; tot analyses van de aantrekkingskracht van tewerkstelling in de publieke sector in 23 Westerse landen.

Het gaat van onderzoek naar de zelfperceptie van de bestuurskundige discipline en publicatiepatronen binnen de bestuurskunde, over de invloed van internationale rankings op gedrag, tot het vertrouwen van burgers in de politie. Ik ben zelfs geneigd onderzoek te gaan doen naar de negatieve effecten van kantoorlandschappen op wetenschappelijk prestaties.

In al deze thema's staat de vergelijking tussen Europese landen centraal.

U vraag zich misschien af 'Maar gebeurt dat dan niet al?'. Het zal u verbazen, maar het antwoord is 'Nee, niet echt' of, meer genuanceerd 'slechts in beperkte mate'

Bestaande vergelijkingen in de bestuurskunde richten zich meestal op een selecte groep landen, meestal Angelsaksische landen, of, wanneer we enkel naar Europa kijken, landen in het Noordwesten van Europa. Dit zijn niet toevallig de landen waar ook veel bestuurskundigen werken.

Dit zijn niet noodzakelijk de meest geschikte landen om bestuurskundige fenomenen te onderzoeken. Zo beschreef Christopher Pollitt recent het Verenigd Koninkrijk als een outlier (Pollitt, 2011). Het blijft vreemd. De bestuurskunde hecht meer waarde aan een studie over de invoering van een prestatie-meetsysteem in een kleine Britse stad dan aan een vergelijkende studie van 6 decentraliseringsprojecten in Zuidoost-Europese landen. De 27 EU landen worden zelden expliciet als vergelijkingsmateriaal meegenomen in de bestuurskunde, en dit heeft belangrijke gevolgen voor de thema's die we bestuderen, en de verklaringen die we vinden.

Heel uitzonderlijk is dit niet. Eenzelfde fenomeen is zichtbaar in de Amerikaanse bestuurskunde waar verbazend weinig onderzoekers zich richten op bestuurskundige vergelijkingen tussen de 50 staten.

Kapers op de kust! bedreigingen en uitdagingen

Een vergelijkende bestuurskunde die zich richt op de 27 EU landen. Een mooie uitdaging. Dat vind ik zelf toch. Maar, zo kent u mij, er is een maar.

Er zijn kapers op de kust.

Jarne Trondal van de Universiteit van Oslo had het in 2007 in een artikel in the Journal of European Public Policy, over ‘The public administration turn in integration research’ (2007). Hij beargumenteert dat theorieën en inzichten uit de bestuurskunde geleidelijk aan hun weg vinden in het onderzoek naar Europese instellingen. Het gaat hierbij om onderzoek naar Europese leidende ambtenaren, het functioneren van Europese agentschappen, of de invloed van Europa op nationale administraties. Zijn toon is een bezorgde toon: hij maakt zich zorgen over het feit dat international relations op deze manier vooral theorieën importeert. In dit geval uit de bestuurskunde. Voor de bestuurskunde is dit leengedrag een bewijs van onze relevantie.

Maar tegelijk moeten we er op letten dat we Europese vergelijkende bestuurskunde niet reduceren tot een bestuderen van de bestuurskundige dimensies van Europese instellingen. We zien inderdaad dat veel bestuurskundigen deels een overstap hebben gemaakt naar European Studies. Guy Peters heeft het meer specifiek over een crowding out van vergelijkende bestuurskunde door studies die administratieve aspecten van Europeanisering onderzoeken. De focus ligt er met andere woorden niet op de individuele landen, maar op de Europese ruimte als geheel. Tegelijk blijft een groter onderzoeksdomein onontgonnen: dat van de vergelijking van nationale dimensies van de 27 EU lidstaten.

Ook economen en politieke wetenschappers zien we steeds vaker schrijven over bestuurskundige thema’s. Bij politieke wetenschappers gaat het dan over thema’s als bv. administratieve rechtvaardigheid, of een reeks beleidsmatige topics. Economen hebben dan weer sinds het werk van Douglas North ontdekt dat instellingen en vooral bureaucratieën er toe doen. Een mooi voorbeeld zie je in Francis Fukuyama’s boekje over nation building “Many economists found themselves dusting off fifty-year-old books on public administration, or else reinventing the wheel to develop anticorruption strategies” (2004).

Deze bedreiging kunnen we ook positief bekijken: politicologen en economen bestuderen administraties met hun eigen methodeapparaat, met hun eigen assumpties, en eigen inzichten. Dit kan tot een belangrijke verrijking leiden van de studie van bestuurlijke systemen. Tegelijk betekent het dat de bestuurskunde dringend een methodologisch tandje bij zal moeten steken wil ze een kans maken in dit nieuwe krachtenveld.

We kunnen dit zien als een bedreiging van onze discipline. Of we kunnen dit zien als bewijs dat bestuurskundige onderzoeksthema's uitermate populair zijn. Het is in elk geval een uitdaging die ik de komende 30 jaar voluit wil aangaan.

Dankwoord

Verse hoogleraren besteden vaak veel tijd aan het schrijven van hun dankwoord. Het is namelijk het enige deel dat ook wordt gelezen. Overigens ontvangt u geen gedrukte versie, maar u kunt deze tekst op mijn website downloaden. Dit heeft niets met duurzaamheid te maken, maar met het te laat beginnen schrijven. Een dankwoord. Wie komt erin voor, wie niet, en in welke volgorde. Voor dat soort overwegingen heb ik helemaal geen tijd. Er moet gepubliceerd worden. In tegenstelling tot de onderzoeksagenda die ik net heb voorgesteld, steekt er helemaal geen agenda achter dit dankwoord. Enkel een welgemeende dankjewel.

I would like to start by thanking my current team, my doctoral students. Dear Iris, Jean-Pierre, Sebastian and Ziya, it has been and it is a great pleasure working with you – I'm looking forward to see all four of you defend your PhDs in a couple of years.

Ik zou ook niet optimaal kunnen werken zonder steun van een aantal student assistenten – op dit moment sloven Roxanne, Tamara, Jeroen en Lianne zich voor me uit om een boel gegevens te verzamelen en allerlei klussen op te knappen. Ook de steun van het administratieve team van onze vakgroep is onontbeerlijk gebleken, niet in het minst bij de voorbereiding van deze dag. Dank aan Anna Jüngen voor de finale taalcheck.

Mijn overstap vanuit Birmingham, intussen meer dan 4 jaar geleden is nog steeds één van de beste professionele beslissingen die ik heb genomen. Mijn dank gaat dan ook uit naar het toenmalige managementteam van de vakgroep, Kees van Paridon, Victor Bekkers, Bram Steijn, en Arwin van Buuren; en naar de toenmalige decaan, Henk Schmidt.

Naar de huidige decaan van de faculteit, Henk van der Molen, en het Erasmus Trustfonds gaat mijn dank omdat ze deze benoeming mogelijk hebben gemaakt.

Daarnaast zijn er de andere collega's van de vakgroep, van wie er velen vrienden zijn geworden en met wie ik elke dag graag heb samengewerkt, en nog lang hoop samen te werken. Op het gevaar af mensen voor het hoofd te stoten wil ik toch in het bijzonder Sandra Groeneveld, Sandra van Thiel, Lasse Gerrits, Lars Tummers, Laura den Dulk, Erik-Hans Klijn, Markus Haverland, Walter Kickert, Bram Steijn en Victor Bekkers bedanken. Zowel

voor de samenwerking, als voor het mij wegwijs maken in de vreemde gewoonten van ‘de Hollanders’.

Maar ook de mensen aan andere universiteiten waarmee ik samenwerk moeten genoemd worden. Ik denk meer bepaald binnen Nederland aan de mensen van USBO, en van the Maastricht Graduate School of Governance, en aan de leden van het NIG Good Governance Colloquium. Bedankt voor het warme bad.

Ik dank mijn vroegere collega's aan het Institute of Local Government Studies van de University of Birmingham; en aan het Campbell Public Affairs Institute van Syracuse University. Zij hebben mij gemaakt tot de wetenschapper die ik nu ben. Mijn keuze voor een leerstoel vergelijkende bestuurskunde heeft veel met deze voorgeschiedenis te maken. De meer dan 25 bestuurskundigen waarmee ik samenwerk binnen het COCOPS project wil ik ook graag bedanken voor de prettige samenwerking.

Uiteraard dank ik ook iedereen die is verbonden aan het Instituut voor de Overheid van de K.U.Leuven. Ik ben ook verheugd dat Geert Bouckaert en Annie Hondeghem hierheen konden komen. Maar ook mijn vroegere medewerkers Steven Van Roosbroek en Kim Loyens wil ik afzonderlijk noemen.

Geert, ik wil jou in het bijzonder bedanken, omdat je altijd mijn mentor en leermeester bent geweest. Zonder jou had ik hier nu niet gestaan.

Mijn vrienden wil ik bedanken voor hun tolerantie tijdens mijn eindeloze doordraven over mijn werk.

Mama, papa, Andy en Karen. Bedankt dat jullie er zijn, en bedankt voor alles.

Tenslotte, liefste Onne, je hebt mijn leven op een positieve manier helemaal overhoop gegoooid. Nu ik door het uitspreken van deze rede ambtenaar voor het leven ben geworden, heb ik nu zeeën van tijd om met jou door te brengen. We zouden kunnen beginnen met een uitgebreid studiebezoek aan de 27.

Dames en Heren.

Buiten de zaal wacht de drank.

Referenties

- Aberbach, J.D., Putnam, R.D. & Rockman, B.A. (1981). *Bureaucrats and politicians in Western democracies*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bekke, H.J.G.M. & Van der Meer, F. (Eds.) (2000). *Civil service systems in Western Europe*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Chandler, J.A. (2000). *Comparative public Administration*. London: Routledge
- Derlien, H.-U. & Peters, B.G. (Eds.) (2008). *The State at Work: Public sector employment in ten Western countries*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Easton, D. (1953). *The Political system*. New York: Knopf.
- Farazmand, A. (1991). *Handbook of Comparative and Development Public Administration*. New York: Marcel Dekker, Inc.
- Finer, S.E. (1997). *The History of Government from the Earliest Times*. 3 vols. Oxford: Oxford University Press.
- Fitzpatrick, J., Goggin, M., Heikkila, T., Klingner, D., Machado, J. & Martell, C. (2011). A New Look at Comparative Public Administration: Trends in Research and an Agenda for the Future. *Public Administration Review*, 71(6): 821-830.
- Fukuyama, F. (2004). *State Building: Governance and World Order in the Twenty-first Century*. London: Profile books.
- Henderson, K.M. (1969). Comparative Public Administration: The Identity Crisis. *Administration & Society*, 1(1): 65-84.
- Henderson, K.M. (1982). Comparative public administration: The United States view in international perspective. *Public Administration and Development*, 2(2): 169-183.
- Jreisat, J.E. (2005). Comparative Public Administration Is Back In, Prudently. *Comparative Public Administration*, 65(2): 231-242.
- Kickert, W.J.M. (2009). The Study of Public Management in Europe and the United States: A Comparative Analysis of National Distinctiveness. *Public Administration*, 87(2): 421-423.
- North, D. (1990). *Institutions, institutional change, and economic performance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Otenyo, E.E. & Lind, N.S. (2006). *Comparative public administration: the essential readings*. Amsterdam: Elsevier JAI.
- Pagoulatos, G. (2004). Believing in national exceptionalism: Ideas and economic divergence in Southern Europe. *West European Politics*, 27(4): 45-70.
- Peters, B.G. (1978). *The Politics of Bureaucracy: A Comparative Perspective*. London: Longmans.
- Peters, B.G. (2006). Consociationalism, corruption and chocolate: Belgian exceptionalism. *West European Politics*, 29(5): 1079-1092.
- Pierre, J. (1995). *Bureaucracy in the Modern State: An Introduction to Comparative Public Administration*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Pollitt, C. (2011). Not Odious but Onerous: Comparative Public Administration. *Public Administration*, 89(1): 114-127.

- Pollitt, C. (2011). Transforming Public Services: A British Perspective. Lezing op het congres 'Transforming Public Services: caught between efficiency and legitimacy' georganiseerd door het onderzoekscluster Comparative Public Services Innovation & COCOPS, Rotterdam, 11 maart.
- Pollitt, C. & Bouckaert, G. (2004). *Public management reform: A comparative analysis*. Oxford: Oxford University Press.
- Raadschelders, J.C.N. (2011). Commentary - Between "Thick Description" and Large-N Studies: The Fragmentation of Comparative Research. *Public Administration Review*, 71(6): 831-833.
- Riggs, F.W. (1997). Modernity and Bureaucracy. *Public Administration Review*, 57(4): 347-353.
- Riggs, F.W. (1998). Public Administration in America: Why Our Uniqueness is Exceptional and Important. *Public Administration Review*, 58(1): 22-31.
- Rutgers, M.R. (2004). Comparative Public Administration: Navigating Scylla and Charybdis – Global Comparison as a Translation Problem. *Administrative Theory & Praxis*, 26(2): 150-168.
- Schneider, G. (2007). The search for the holy grant: (mis)allocating money in European political science. *European Political Science* 6(2): 160-168
- Sigelman, S. (1976). In Search of Comparative Administration. *Public Administration Review*, 39: 621-625.
- Siffin, W.J. (1991). The problem of development administration. In A. Farazmand (Ed.), *Handbook of comparative and development administration* [pp. 5-14]. New York: Marcel Dekker.
- Stillman II, R.J. (1997). American vs. European Public Administration: Does Public Administration Make the Modern State, or Does the State Make Public Administration? *Public Administration Review*, 57(4): 332-338.
- Subramaniam, V. (2000). Comparative Public Administration: From Failed Universal Theory to Raw Empiricism. A Frank Analysis and Guidelines Towards a Realistic Perspective. *International Review of Administrative Sciences*, 66: 557-572.
- Sverdrup, U. (2004). Compliance and Conflict Management in the European Union: Nordic Exceptionalism. *Scandinavian Political Studies*, 27(1): 23-43.
- Tinnemans, W. & Banning, J. (2008). *Alledaagse macht: Een ontdekkingsreis langs ambtelijke werelden*. Amsterdam: Nieuw Amsterdam.
- Torpey, J. (2000). *The Invention of the Passport: Surveillance, Citizenship and the State*. Cambridge: Cambridge University Press
- Trondal, J. (2007). The public administration turn in integration research. *Journal of European Public Policy*, 14(6): 960-972.
- Van de Walle, S. (2007). Confidence in the civil service: An international comparison. In K. Schedler & I. Proeller (Eds.), *Cultural aspects of public management reform* [pp. 171-201]. Amsterdam: Elsevier.
- Van de Walle, S. & Marien, S. (2012). Choice in public services: A multilevel analysis of doctor choice in 23 countries. ECPR Joint Sessions: Antwerpen, 10-15 April 2012

- Van de Walle, S. & Scott, Z. (2011). The political role of service delivery in statebuilding: Exploring the relevance of European history for developing countries. *Development Policy Review*, 29(1): 5-21.
- Van Wart, M.R. & Cayer, N.J. (1990). Comparative Public Administration: Defunct, Dispersed, or Redefined? *Public Administration Review*, 50: 238-248.
- Wilson, D. (2011). Comparative Analysis in Public Management. *Public Management Review*, 13(2): 293-308.
- Wilson, W. (1887). The Study of Administration. *Political Science Quarterly*, 2(2): 197-222

Over de auteur

Steven Van de Walle is sinds 2011 Persoonlijk Hoogleraar Vergelijkende Bestuurskunde bij de Vakgroep Bestuurskunde van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Voor zijn komst naar de Erasmus Universiteit was hij Lecturer in Public Management aan het Institute of Local Government Studies van de University of Birmingham, en Visiting Senior Research Associate aan de Syracuse University. Hij begon zijn loopbaan in 2000 als onderzoeker bij het Instituut voor de Overheid, K.U.Leuven, waar hij in 2004 bij Geert Bouckaert promoveerde op een proefschrift over de relatie tussen overheidsprestaties en het vertrouwen van burgers in de overheid.

Zijn onderzoek richt zich vooral op de rol van publieke diensten in de maatschappij en in de staat en op het vertrouwen van burgers in de overheid. Daarnaast heeft hij gepubliceerd over prestaties van publieke diensten, diensten van algemeen belang, corruptie, en *governance* indicatoren. Dit werk werd gepubliceerd in toonaangevende internationale en nationale tijdschriften. Hij was co-voorzitter van de *Permanent Study Group on Performance in the Public Sector* binnen de *European Group of Public Administration* (2005-2011), en richtte in 2011 de *IIAS Study Group on Trust and Public Attitudes* op, een netwerk van onderzoekers die percepties over de publieke sector onderzoeken.

Zijn onderzoek werd en wordt gefinancierd door nationale onderzoeksraden in België (FWO), Nederland (NWO) en het Verenigd Koninkrijk (ESRC), en door een waaier aan andere financiers (onder andere OECD, the Audit Commission, the Ministry of Justice (UK), Belgisch Federaal Wetenschapsbeleid, Ministerie van BZK, en Programma Politie en Wetenschap). Hij is op dit moment coördinator van een Europees FP7 onderzoeksproject naar de effecten van New Public Management, waaraan 11 universiteiten in 10 landen deelnemen. ‘Coordinating for Cohesion in the Public Sector of the Future’ (www.cocops.eu) is één van de grootste vergelijkende onderzoeksprojecten ooit in het Europese publiek management.

Meer informatie: www.stevenvandewalle.eu

Prof. Dr Steven Van de Walle
Vakgroep Bestuurskunde, Erasmus Universiteit Rotterdam
Postbus 1738, kamer M7-12
3000 DR Rotterdam
E: vandewalle@fsw.eur.nl